

OPT/AST

L02

Astronomie

předmět výzkumu

- Sluneční soustava (Slunce, planety, měsíce planet, meziplanetární hmota)
- Galaxie (hvězdy, dvojhvězdy a vícenásobné soustavy, hvězdokupy, mlhoviny, mezihvězdná hmota)
- pozorovatelný vesmír (galaxie, skupiny galaxií, supergalaxie, mezigalaktická hmota)

dělení astronomie

- astrometrie – měření polohy
- nebeská mechanika – pohyb astronomických objektů
- astrofyzika – fyzikální vlastnosti a struktura
- kosmologie – stavba a vývoj vesmíru jako celku

metody výzkumu

- pozorování – informace je přenášena zářením
- experiment – jen výjimečně ve Sluneční soustavě
- extrapolace a ověřování fyzikálních zákonů

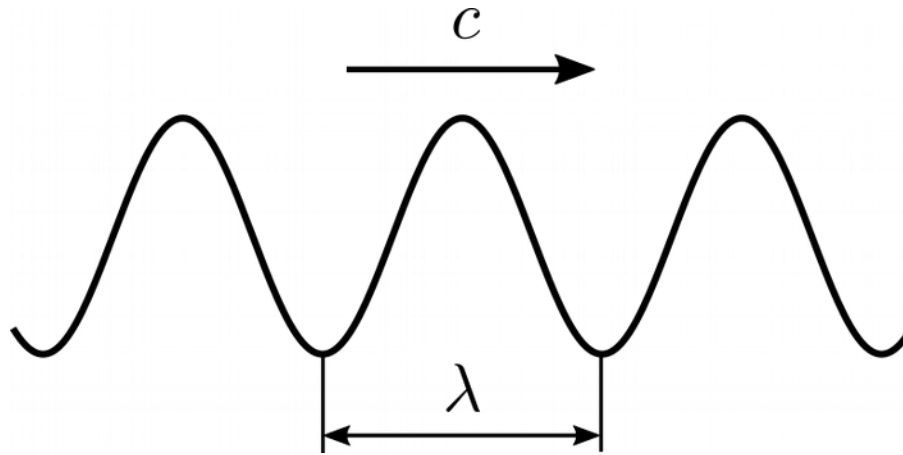
detekovaný signál

- elektromagnetické záření
- kosmické záření, neutrina
- sluneční vítr
- gravitační vlny

Základy praktické astronomie

elektromagnetické záření

vlny šířící se prostorem – řešení Maxwellových rovnic

prostor

vlnová délka $\lambda[\text{m}]$

prostorová frekvence $f[\text{m}^{-1}] = \lambda^{-1}$

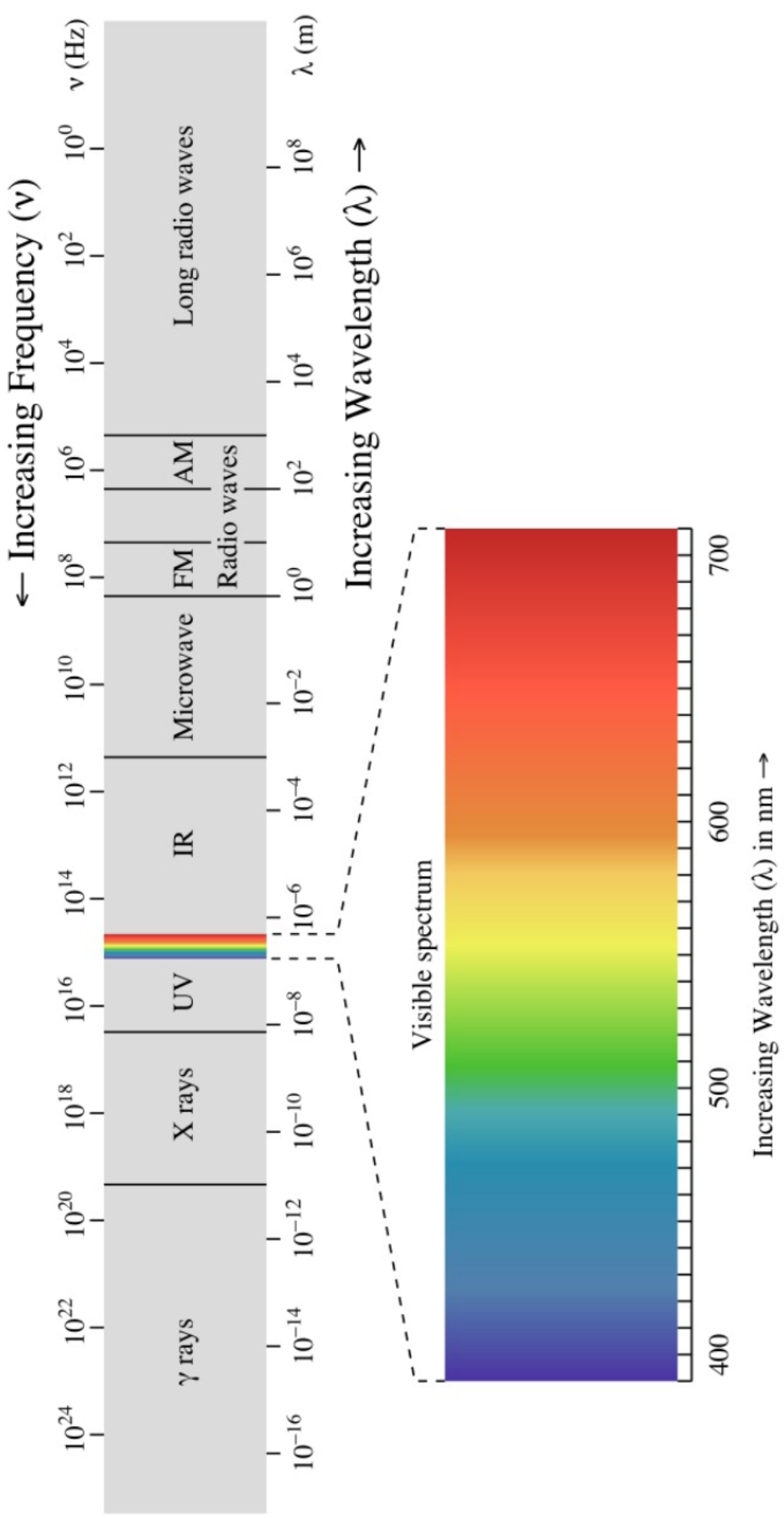
čas

perioda $T[\text{s}]$

frekvence $\nu[\text{Hz}] = T^{-1}$

fázová rychlost c

$$\nu = \frac{c}{\lambda}$$

Záření černého tělesa

Stefan-Boltzmannův zákon

$$E = \sigma T^4, \quad [E] = \text{W m}^{-2}, \quad \sigma = 5,67 \cdot 10^{-8} \text{ W m}^{-2} \text{ K}^{-4}$$

E – intenzita vyzařování, tj. výkon vyzařený z jednotky plochy

efektivní teplota $T_{\text{eff}} = \sqrt[4]{\frac{E}{\sigma}}$

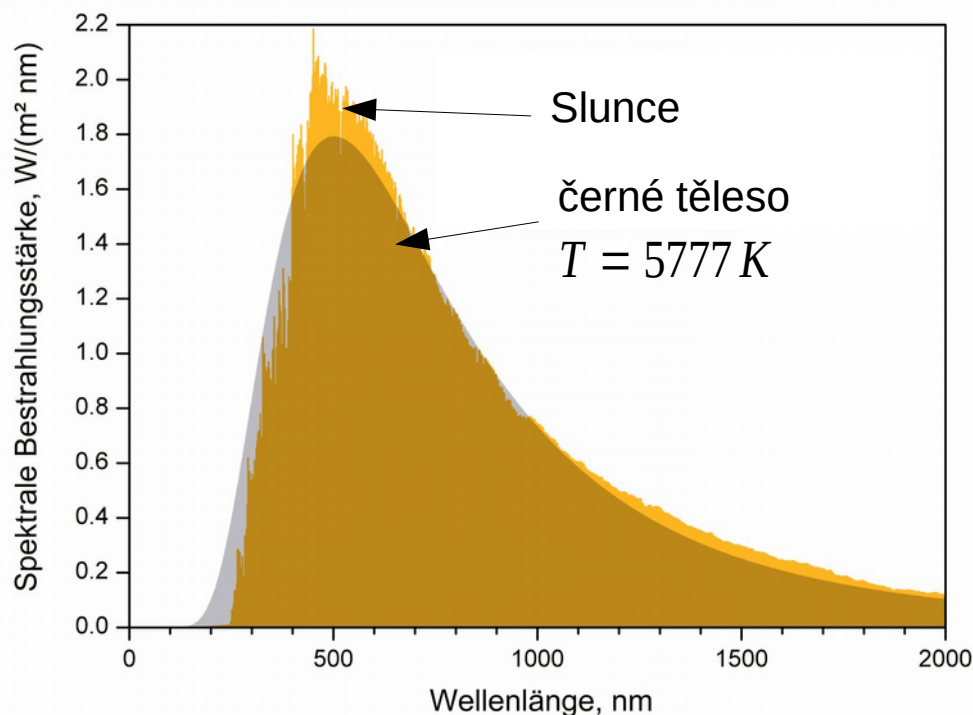
Planckův zákon

$$I = \frac{2\pi hc^2}{\lambda^5 \left(e^{\frac{hc}{\lambda kT}} - 1 \right)}, \quad [I] = \text{W m}^{-3}$$

I – spektrální intenzita vyzařování (spektrum)

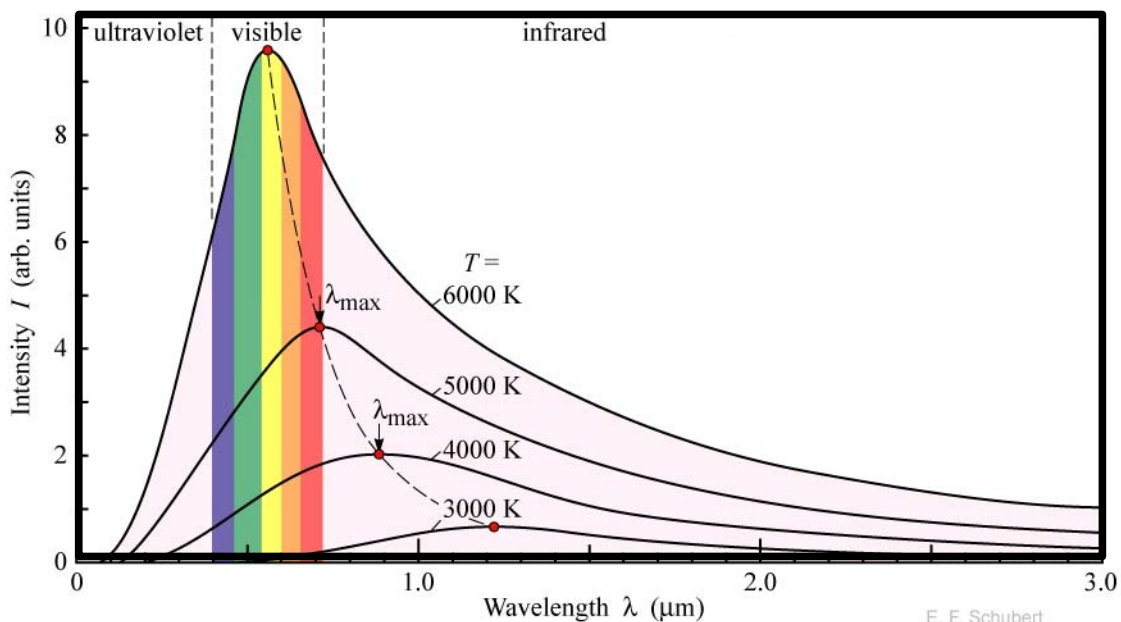
$h = 6,626 \cdot 10^{-34} \text{ J} \cdot \text{s}$ (Planck)

$k = 1,38 \cdot 10^{-23} \text{ J} \cdot \text{K}^{-1}$ (Boltzman)

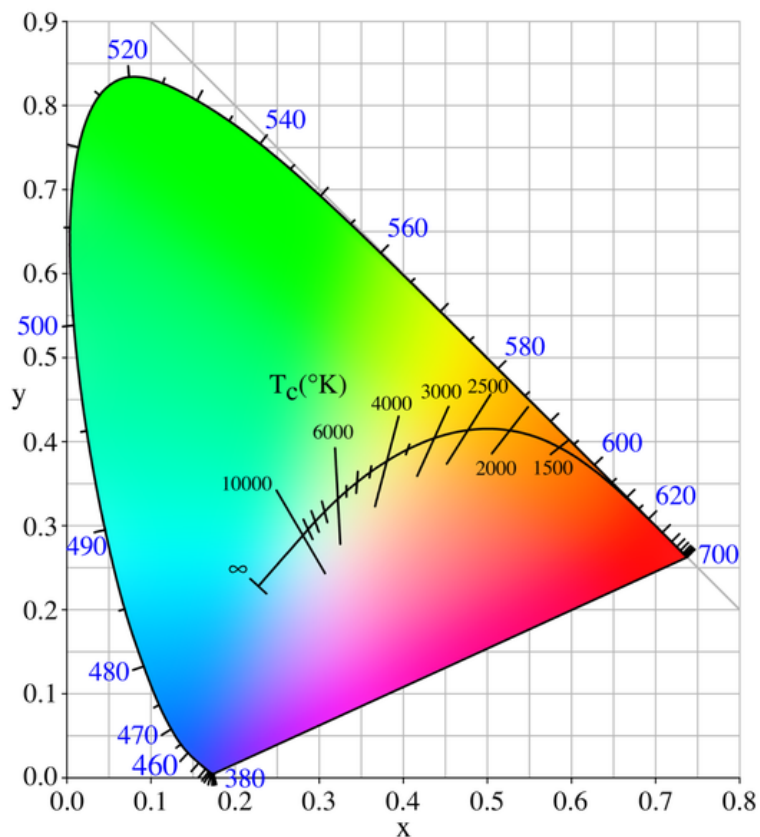
Wienův posunovací zákon

$$\lambda T = 2,898 \cdot 10^{-3} \text{ m} \cdot \text{K}$$

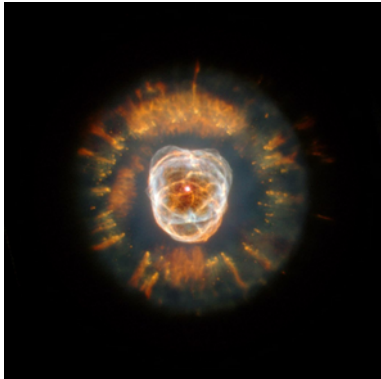
E. F. Schubert
Light-Emitting Diodes (Cambridge Univ. Press)
www.LightEmittingDiodes.org

barva tepelného záření

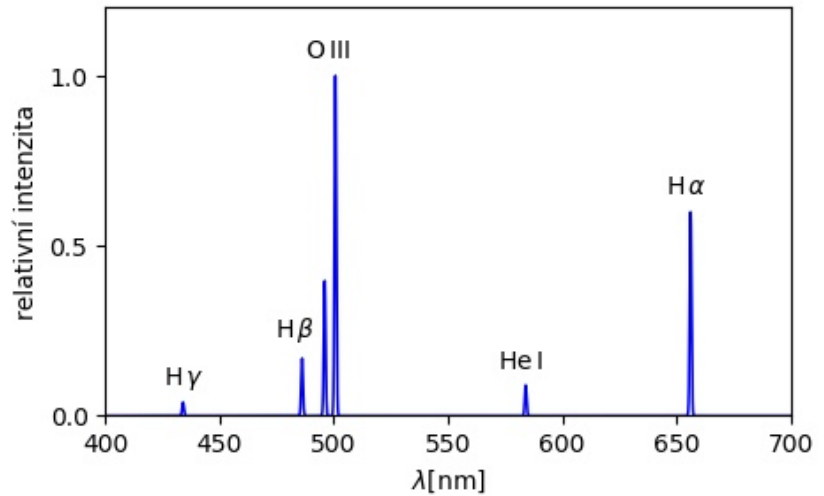

Další zdroje záření

záření ionizovaného plynu (např. planetární mlhoviny)

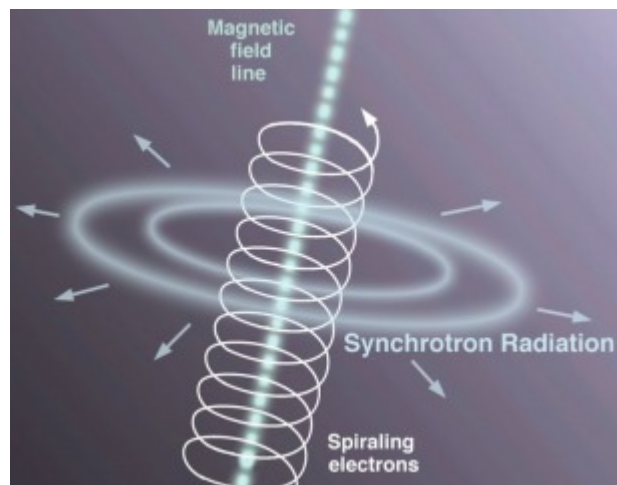
Eskymák (NGC 2392)

synchrotronové záření, akcelerace nabitých částic

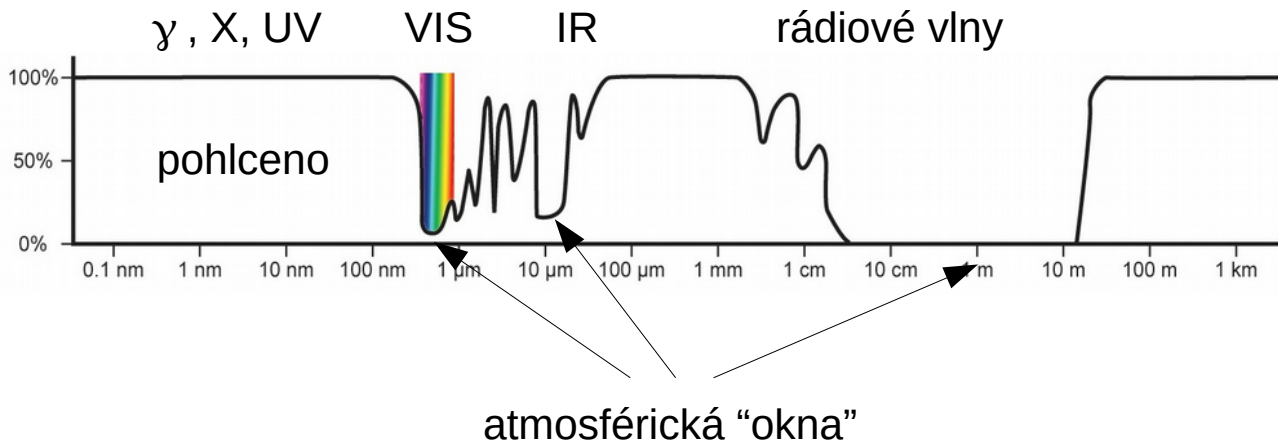

Krabí mlhovina (NGC 1952)

další mechanismy: srážky částic (akreční disk), inverzní Comptonův rozptyl, radioaktivní rozpad (vyhasínání supernov)

Absorbce záření v atmosféře (pozorovací okna)

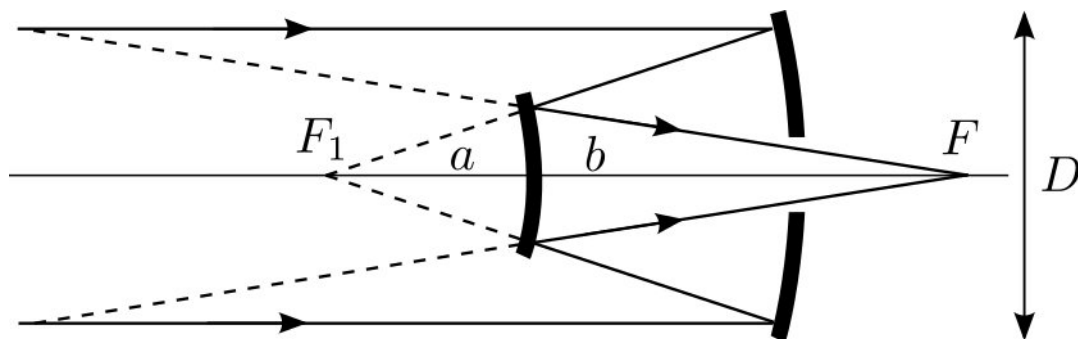

Spektrální oblasti

VIS (optická oblast) asi 380-750 nm

- detekce: oko, fotografická emulze, polovodičové detektory (CCD)
- dalekohled (na zemi, v kosmu)

Cassegrain

ohnisková vzdálenost

- primární f_1
- sekundární $f = f_1 b/a$

průměr vstupní pupily D

– rozlišení (difrakce)

$$\delta[\text{rad}] \approx \lambda/D$$

– citlivost

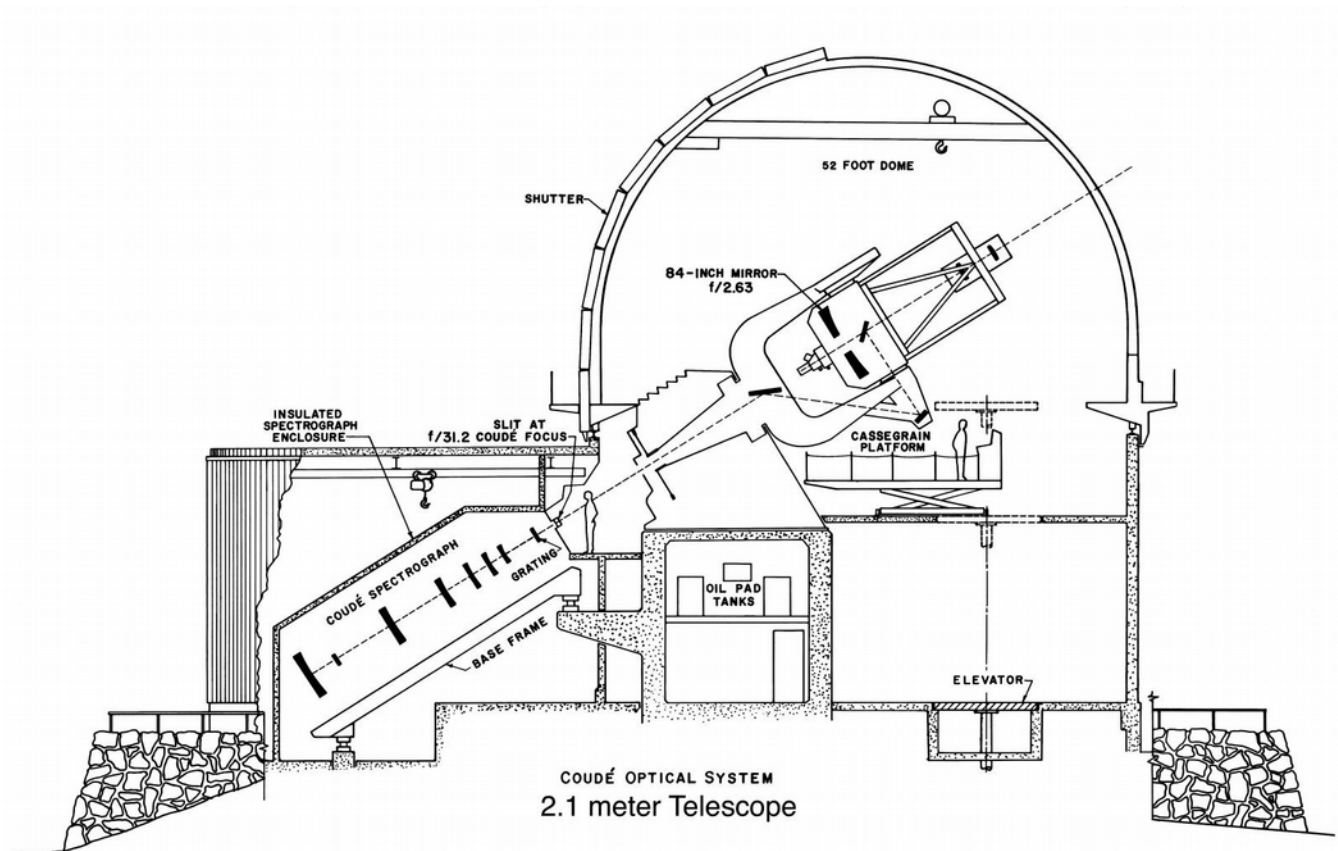
- atmosférické fluktuace (seeing) zhoršují výkon – adaptivní optika

umístění velkých instrumentů

– Coudé (paralaktická montáž)

– Nasmyth (alt-az montáž)

př. Kitt Peak National Observatory (USA)

- vizuální stupnice jasností – spektrální citlivost oka

$$\Delta m = 2,5 \log_{10} \frac{I_1}{I_2}, \quad I_1/I_2 = 10^{0,4 \Delta m}$$

Δm – rozdíl magnitud, I_1/I_2 – poměr jasností

počátek stupnice $m = 0$ dříve definován pomocí Vegy (α Lyr), dnes exaktně fotometricky pro příslušné spektrální pásmo (V, B)

jasnosti některých objektů

hvězdy		objekty sluneční soustavy	
Sírius	-1,4	Slunce	-27
Vega	0	Měsíc v úplňku	-12
UMa	2-3	Merkur	-1,9 max
oko max	6	Venuše	-3,5 až -4,5
triedr	9	Mars	2 až -2,8
20cm	14	Jupiter	-1,3 až -2,6
		Saturn	0,9 až -0,3
		Uran	~6
		Neptun	~8
		Pluto	15,9 až 13,6

krátkovlnná oblast (UV, X, gama) pod 380nm

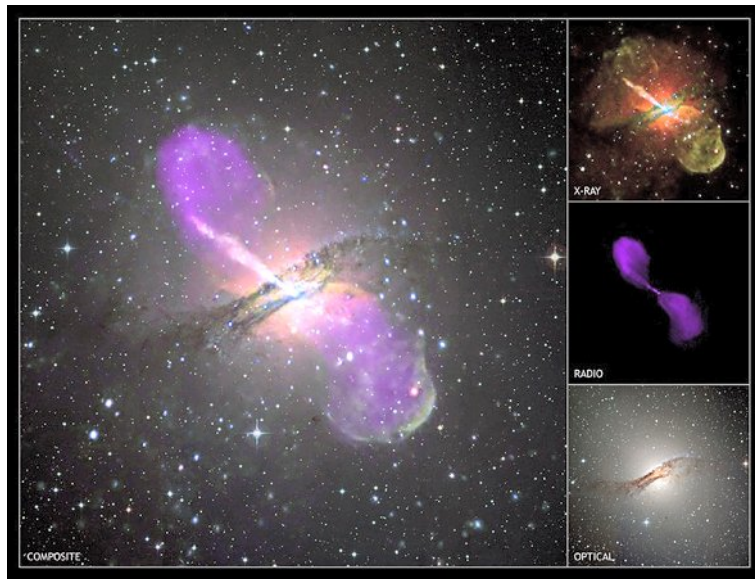
- vysoce energetické záření
- UV záření pohlcováno ozónem – UV, X a gama teleskopy na oběžné dráze
- tepelné i netepelné záření

IR (infračervená oblast) 750nm – 1mm

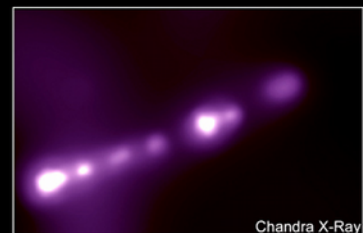
- pohlcováno skleníkovými plyny (vodní pára, oxid uhličitý, metan) – vysokohorské observatoře, balóny, kosmické sondy
- především tepelný původ – chladná hmota
- detekce extrasolárních planet, vznikající hvězd apod.

rádiová oblast – nad 1mm

- především netepelné záření (synchrotronové ...)
- radioteleskop, soustavy radioteleskopů, interferometrie
- důležité objevy: pozorování jádra Galaxie, zbytky supernov, pulsary, kvazary, reliktní záření
- pátrání po mimozemských civilizacích

Centaurus A

Virgo A (M87)

